

تاریخ هنر و معماری ایران و جهان

از آغاز هنر تا هنر معاصر

تألیف

دکتر منوچهر مزینی

انتشارات طحان

ناشر تخصصی معماری و شهرسازی

سرشناسه	مزمینی، منوچهر، ۱۳۱۳ - ۱۳۸۱.
عنوان و نام پدیدآور	تاریخ هنر و معماری ایران و جهان: از آغاز هنر تا هنر معاصر/ تألیف منوچهر مزمینی؛ ویراستار علمی کیوان شادمان؛ ویراستار ادبی عاطفه فیروزی.
مشخصات نشر	تهران: طحان، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری	۴۰ص: مصور (بخشی رنگی)، جدول (بخشی رنگی)؛ ۲۲×۲۹ س.م.
شابک	978-964-2932-78-8
وضعیت فهرست نویسی	فیپا
موضوع	هنر -- ایران -- تاریخ
موضوع	معماری ایرانی -- تاریخ
موضوع	هنر -- تاریخ
موضوع	معماری -- تاریخ
رده بندی کنگره	۱۳۹۲ ت ۴م / ۷۷۲۸۰
رده بندی دیویی	۳۷۳
شماره کتابشناسی ملی	۳۰۴۶۰۸۰

تألیف: دکتر منوچهر مزمینی
ویراستار علمی: کیوان شادمان
ویراستار ادبی: عاطفه فیروزی
ناشر: طحان
مدیر تولید: ابوالفضل چلاغلو
چاپ: طرح و نقش نوین
صحافی: یادگار
لیتوگرافی: رایید گرافیک
نوبت چاپ: اول ۱۳۹۲
شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۷۸-۸

تهران - خیابان انقلاب - خیابان کارگر جنوبی - خیابان روانمهر - بن بست دولتشاهی - پلاک ۵ - واحد ۱ - انتشارات طحان

تلفن: ۰۲۱) ۶۶۴۰۳۲۰۸ - ۶۶۴۰۳۱۰۹۱

Website: www.taham-pub.com

email: hellehtahan@yahoo.com

دکتر منوچهر مزینی ویرایش کتاب را در تابستان ۱۳۷۵ به اتمام رسانید اما در باقیمانده عمر (تا سال ۱۳۸۱) نتوانست چاپ آن را به نتیجه برساند. تقدیر آن بود که این کتاب پس از ۱۷ سال با تلاش یکی از شاگردان وی، آقای دکتر کیوان شادمان ویرایش دوباره یابد و با توجه خاص آقای ابوالفضل چلاغلو مدیر خوش فکر و پرهمت انتشارات طحان و یاری همکاران ایشان به زیور چاپ آراسته گردد. انجمن مفاخر معماری ایران این تلاش و حسن توجه که در راستای بزرگداشت استاد گرانقدر شادروان دکتر منوچهر مزینی و بمثابة هدیه‌ای به جامعه هنر و معماری ایران انجام یافته است را ارزش نهاده و صمیمانه پاس می‌دارد.

سید علیرضا قهاری

انجمن مفاخر معماری ایران

جای بسیار خوشوقتی است که سرانجام کتاب ارزشمند تاریخ هنر و معماری ایران و جهان از آغاز هنر تا هنر معاصر به قلم زنده یاد دکتر مهندس منوچهر مزینی به دست نشر سپرده شد و آرزوی چندین ساله پژوهشگران و نیز دانشجویان و همکاران ایشان برآورده گردید.

کتاب که حاصل پژوهش هفت ساله نگارنده است، از آن جهت حائز اهمیت می‌باشد که به قلم یک نویسنده و پژوهشگر ایرانی درباره هنر و معماری مغرب زمین به رشته تحریر درآمده است، چیزی که مشابه آن، پیش از این و تا به امروز از تعداد انگشتان یک دست فراتر نمی‌رود.

دکتر مزینی، خود از برجسته‌ترین صاحب نظران ایرانی در زمینه مباحث شهرسازی و معماری است و مطالعات بسیاری را در این باب به انجام رسانیده و به سبب تسلط بر زبان‌های انگلیسی، آلمانی، فرانسه و عربی، ترجمه کتاب‌های ارزشمندی را در شهرسازی و معماری از خود به یادگار گذاشته است.

توجه خاص نویسنده و اصرار بر گنجاندن یک فصل از کتاب حاضر به هنر و معماری ایران (از آغاز سده هفتم تا اواخر دوره قاجار) از موارد شاخص کتاب است و اگرچه از عدم توجه غربیان به هنر ایران زمین به شدت انتقاد دارد و طرز تلقی ایشان از هنر غیر مغرب زمین را به سخره می‌گیرد، خود، پژوهش در مورد هنر سرزمین‌های دیگر همچون هنر افریقا، خاور دور و امریکای قبل از ورود سپیدپوستان را به عهده سایر پژوهشگران و به وقتی دیگر موکول می‌سازد.

کتاب تاریخ هنر و معماری ایران و جهان از آغاز هنر تا هنر معاصر از جمله کتاب‌های مرجعی است که به ویژه می‌تواند جستجوگران، دانشجویان و خوانندگان عادی را به ویژه به دلیل گستردگی و آگاهی بخش بودن متن اقناع کند. قلم شیوا و تازگی بیان و سادگی سبک نگارش نویسنده در برخورد با سبک‌ها و دوره‌های تاریخی آفرینش هنر به خواننده این امکان را می‌دهد که با جهان‌بینی خود از طریق نگاه مولف با هنر در گذر زمان آشنایی یابد.

کتاب‌ها و مقالاتشان قید نموده‌اند، قدردانی کرد. اما نباید تحریف ناحق عده‌ای از آنان را نادیده گرفت. زیرا در پاره‌ای از مقاطع، هنر و هنرمند ایرانی را تا حد غیر قابل انتظار در برابر جوامع دیگر پایین و کم اهمیت به حساب آوردند.

دیدن این قبیل بی‌مهری‌ها (کم بینی‌ها) خود کافی بود تا پژوهشگری که سال‌های عمر خویش را در اروپا، آمریکا و آسیا به تدریس و پژوهش گذرانده را مجاب نماید تا از حیثیت هنر و معماری هنرمندان این سرزمین دفاع کند. و از آنجایی که ایشان خود جزء هنرمندان ماندگار ایران زمین است، تحقیقاتش را پیرامون همین اصل به نگارش درآورد تا این گنجینه را چراغ روشن و راهنمایی برای نسل‌های آتی قرار دهد.

اهمیت کتاب در این است که استاد با دقت نظر و بررسی‌های ریز بینانه تمام تلاش خویش را در جهت صحت و درستی کلام به کار گرفته تا دیگر جایی برای خرده گرفتن باقی نماند. در این کتاب هنر، معماری و حتی تندیس‌هایی که توسط چیره‌دستان در ادوار مختلف به عینیت رسیده‌اند را به چالش کشیده تا هنر و معماری ایران بیشتر و بهتر خود نمایی کند. و جلب‌توجه اینجاست که استاد مزینی این کار را انجام وظیفه و دینی بر گردن خویش دانسته و در صحبت‌ها و جلسات خویش از این کتاب به‌طور ویژه و خاص یاد کرده است.

ما در این کتاب سعی کردیم بدون دخل و تصرف در نوع، شیوه نگارش و حتی نوشتار (تلفظ) کلمات دکتر مزینی حفظ امانت کنیم تا هنرجویانی که با قلم و نگارش استاد آشنایی ندارند بیشتر و بهتر این نوع ادبیات را لمس کنند. در کتاب فوق اگر تصاویری واضح نیست دلیل آن پیدا نشدن فایل اصلی است که ما این اجازه را در خود ندیدیم تصاویر دیگری را جایگزین نسخه اصلی که خود استاد با هنر عکاسی خویش از موزه‌ها گرفته‌اند، نماییم.

انتشارات طحان با شعار *تلاش برای بهترین همواره* دست کمک و یاری به سوی شما عزیزان دراز نموده و همچون گذشته از نقطه نظرات و انتقادات سازنده شما در راستای تحقق اهداف دراز مدت خود یاری می‌طلبد. ما بر این باوریم که

خداوند را سپاس که همچون گذشته توفیقی عطا کرد تا با نشر یکی از بهترین آثار زنده یاد دکتر منوچهر مزینی قدمی در مسیر احیا و اعتبار تاریخ هنر و معماری کهن ایران زمین برداریم.

کتاب حاضر تنها اثری است که تاکنون توسط یک پژوهشگر ایرانی در باب تاریخ هنر و معماری ایران و جهان به رشته تحریر درآمده است. کتابی که تنها تاریخ را مرور نمی‌کند بلکه از حیثیت هنر و معماری ایران زمین در برابر کم بینی پژوهشگران مغرب زمین در ادوار مختلف دفاع می‌کند. این کتاب را می‌توان شاخص‌ترین اثر نگارنده در دوران زندگیش نام برد، چرا که با تعصب مثال زدنی و با همت والا در جهت حمایت از ارزش و مقام هنرمندان ایران تدوین شده است.

تا پیش از چاپ این اثر کمبود منابع معتبر سبب شده بود تا برای تحقیق و بررسی تاریخ هنر و معماری ایران به ناچار از کتب، مقالات و دیدگاه‌های پژوهشگران غربی استفاده کنیم و از آنجا که این مطالب، جامع و گویای واقعیت هنر هنرمندان این سرزمین نبوده است، همواره سؤالات مختلفی در ذهن مخاطبان باقی می‌گذاشت. این موضوع در کنار دلایل دیگر که در حین مطالعه کتاب به آن‌ها بر می‌خوریم، خود دلیلی قاطع بر اعتبار و شایستگی‌های این اثر است. فصول و بخش‌های کتاب طوری تنظیم شده است که در هر دوره از تاریخ سنگینی و وقار هنر و هنرمندان ایرانی بر هنرمندان جهان قابل درک است.

نگارنده بر حسب لزوم برای درک و فهم بیشتر مطالب خود، گریزهایی به زندگی هنرمندان برجسته دنیا زده است تا مخاطبین خود را بیشتر غرق در دنیای هنرمندان کند. شاید یکی از اهداف این کار شناساندن هنرمند در کنار دیدگاه‌ها و جایگاه اجتماعی در دوران خود باشد. نویسنده این کار را به روش خلافت‌انگیزی بر صفحه سفید کاغذ حک کرده است که هم اطلاعات خواننده از زندگی هنرمندان بیشتر شود و هم خستگی حاصل از مطالعه را مرتفع نماید.

در اینجا باید از زحمات آن دست از پژوهشگران غربی که صادقانه در مورد هنر و معماری ایران زمین مطالبی در

هیچگاه بدون شما موفق نخواهیم بود. از این رو منتظر نظرات شما در مورد این اثر و سایر آثار منتشر شده این انتشارات در سایت www.tahan-pub.com یا ایمیل hellehtahan@yahoo.com و یا شماره تماس‌های ۰۶۶۴۰۳۲۰۸ - ۰۶۶۴۰۳۱۹۱ شماره مستقیم مدیریت ۰۹۱۲-۱۹۸۵۶۱۷ می‌باشیم.

در آخر کلام بر خود واجب می‌دانم از خانم دکتر ناهید سالیانی، همسر زنده یاد دکتر منوچهر مزینی کمال قدردانی و سپاس را بجا آورم که افتخار چاپ و انتشار آخرین (دومین) اثر استاد را به ما واگذار نمودند. از دکتر کیوان شادمان به دلیل قبول زحمت ویرایش علمی و پیدا کردن عکس‌های مربوطه علی‌رغم تراکم کاری خویش و از خانم عاطفه فیروزی که زحمت ویراستاری ادبی و تدوین کتاب را پذیرفتند تشکر و سپاسگزاری می‌نمایم. همچنین از خانم فاطمه چلاغلو بابت زحمت تایپ و ادیت کتاب، از خانم عصمت السادات صحرانیان بدلیل همدلی خالصانه و از آقایان بابک نمازی و محسن قادری سوشت که زحمت توزیع این اثر جاودان در سطح کشور را بر عهده گرفته‌اند، تشکر و قدردانی خالصانه به عمل می‌آورم.

خلق آثار بهتر و جامع‌تر بدون حضور شما سروران گرامی میسر نیست.

ابوالفضل چلاغلو

مدیر انتشارات طحان

فتوی می‌دادند که منبع آثار ایرانی، آثار یونانی بوده و در اصالت هنر ایران تردیدی پدید می‌آوردند یا شگفت‌آورتر از همه، مقیاس عکس و نقشه پرس‌پلیس (=تخت جمشید) را چنان انتخاب می‌کردند که از آگرپلیس کوچک‌تر و کم اهمیت‌تر به نظر آید، و حال آن که واقعیت درست برعکس است!

غربیان در حالی که برخی از پرارزش‌ترین آثار هنری ما را به موزه‌های خود و نیز به کلکسیون‌های شخصی دیار خویش انتقال دادند حاضر نبودند درباره آن‌ها به اندازه کافی سخن گویند. یا در حالی که عمر خیام را خوب می‌شناختند و شناسایی خواص ایشان از فردوسی و سعدی و حافظ و صدها شاعر و هنرمند و معمار ایرانی اندک نیست حاضر نبودند از فرهنگی که این بزرگان را پرورش داده است، چنان که باید، سخن به میان آورند. اما آثار هنری، نفت نیست که بسوزد و به هوا برود و ایشان دست و دهان خود را بشویند، بلکه موضوع از این جا و آن جا و از دوست و دشمن آشکار شده و اهمیت این آثار هنری به صورتی انکارناپذیر جلوه‌گر شد.

جای دیگر که این اهمیت روشن‌تر درخشید رفتار و گرایش‌هایی است که هنرمندان اروپایی- و از آن جا سراسر جهان غرب- از آغاز قرن بیستم و یا اندکی پیش از آن، در پیش گرفتند. از آغاز مدرنیسم هنرمندان اروپایی بر یکتایی ارزش‌های کلاسیک مهر باطل زدند، و به ارزش‌هایی روی آوردند که جملگی منشأ غیر اروپایی داشت. در حالی که این کیفیت در آثار هنرمندانی چون پیکاسو به صورتی عیان و انکارناپذیر موجود است^۱ و ماتیس به صراحت درباره الهام خویش از هنر ایران سخن گفته است، ولی در آثار مدرنیست‌هایی چون کاندینسکی و مُندریان و یا فن در لیک با اندکی تفحص می‌توان بدان واقف شد.

مراد از این سخنان البته این نیست که قدر کوشش غربیان را نادیده بگیریم. ایشان خود، فی‌المثل، معرف عمر خیام به جهان غرب و از آن جا به سراسر جهان بودند. کوشش‌های

این نخستین کتابی است که درباره تاریخ هنر و معماری توسط یک ایرانی و به زبان فارسی به رشته تحریر در می‌آید و از همین رو در آن به هنر و معماری ایران توجه خاص شده است؛ بدین معنی که مطالب و بحث‌های آن در این باره مفصل‌تر و تا حد ممکن مبسوط‌تر است و مؤلف کوشیده به معرفی قدر هنر و معماری ایران، چنان که شایسته آن است، توفیق یابد.

کتاب‌های تاریخ هنر که در آن‌ها سخنی از هنر و معماری ایران به میان آمده، در مغرب زمین فراوان است. تنی چند از پژوهشگران مغرب زمین نیز وقت و سرمایه معنوی و عمر خود را مصروف شناخت هنر و معماری سرزمین ما کرده‌اند، قدر ایشان شناخته باد و یاد ایشان زنده! بسیاری از تحقیقات ایشان نیز مورد استفاده مؤلف کتاب حاضر قرار گرفته است. اما اگر از برخی از استثنائات معدود در گذریم، محققان مغرب زمین در اکثر موارد به تأثیر اندیشه‌ها و مفاهیم چیره بر مغرب زمین به کاوش و پژوهش درباره هنر و معماری ایران پرداخته‌اند. تا گذشته‌ای نزدیک نظر غالب در جهان غرب این بود که فرهنگ و هنر دوره کلاسیک یونان متعالی‌ترین هنر و فرهنگ جهان است و مادر و منشأ بسیاری از فرهنگ‌های دیگر می‌باشد و سایر فرهنگ‌های کهن در مقایسه با آن ابتدایی و فروترند. و به تأثیر همین پندار تادریست سهم ایران کمتر از آن چه هست معین می‌شد، و یا درباره آن کمتر از آن چه سزاوار است سخن به میان می‌آمد.

از پی این محققانی که مستقیماً به شناخت هنر و معماری ایران پرداخته‌اند، پژوهشگران غرب که درباره تاریخ عمومی هنر و معماری جهان تحقیق کردند و کتاب نوشتند نیز بیشتر کار خود را بر این پندار چیره در مغرب زمین استوار کردند و از واقعیت به دور افتاده قدر آثار هنری ایران را تا میزان بسیار نادیده گرفتند. فی‌المثل، علی‌رغم آن که هنر و معماری ایران از دیرباز بر هنر اروپا تأثیر گذاشته و با برخی جنبه‌های آن خویشاوندی نزدیک دارد، در این کتاب‌ها فقط بخش کوچکی به هنر و معماری ایران اختصاص می‌یافت و اگر کوچک‌ترین شباهتی بین آثار هنری ایرانی و آثار کلاسیک یونان مشاهده می‌شد، ایشان بلادرنگ

^۱ - در آثار پیکاسو البته پیش از همه تأثیر هنر آفریقایی مشهود است.

ایشان در شناخت و شناساندن گوشه‌هایی از هنر ایران به راستی ستودنی است. همچنین مراد این نیست که پندار برتری هنر ایران را پدید آوریم. ملت‌های بسیار در اعتلا و پیشبرد هنر و فرهنگ جهان مؤثر بوده‌اند و از جمله کشور ما در این میان سهمی قابل توجه داشته است. کوشش ما بیشتر معطوف به روشن کردن نکته اخیر است.

چنان که یادآورد شدیم، منابع عمده پژوهشی را که به منظور تألیف این کتاب صورت گرفت، آثار محققان غربی پدید می‌آورد. در این مورد باید به چند نکته اشاره کنیم. نخست آن که چنان که پیش از این گفتیم، در میان پژوهشگران غربی نیز استثناء موجود است. فی‌المثل، شلندن چنی به صراحت بی‌توجهی به هنر ایران را مورد انتقاد قرار می‌دهد (نگاه کنید به متن کتاب که ما گفته وی را عیناً نقل کرده‌ایم) و انتقاد وی بسیار از اشارات ما تیزتر است و خود به صورتی واقع‌بینانه و بی‌طرفانه به توصیف اهمیت و قدر هنر ایران می‌پردازد.

دوم آن که ما در پژوهش خود به مقایسه نوشته‌های غربیان پرداخته‌ایم و کوشیده‌ایم هر جا نسبت به هنر ایران توجه کافی نشده و یا سخن بی‌طرفانه نبوده - براساس این مقایسه - و نیز منطق عقلی آن را اصلاح کنیم و یا پرسش و تردید در صحت آن پدید آوریم.

سوم آن که ما از منابع غربی کسب اطلاع کرده‌ایم و نظریات پژوهشگران غربی را تا آن جا پذیرفته‌ایم که منطق عقلی آن را می‌پذیرد، یعنی درباره موضوع استدلال کرده و به تحلیل و نقد موضوع - البته از دیدگاه خود - پرداخته‌ایم.

این نکته را نیز باید بیافزاییم که در سال‌های اخیر عدم توجه کافی پژوهشگران مغرب زمین نسبت به هنر ایران و گاه عدم دقت و صحت مطالب ایشان تا اندازه‌ای جبران شده است، ولی هنوز هنر و معماری ایران در عرصه جهان جای بایسته و شایسته خود را نیافته است. کوشش مؤلف کتاب حاضر از جمله در این راه است. گشودن این راه خاصه در این روزگار که پیشرفت‌های مغرب زمین به ویژه جوانان ما مفتون و مجذوب خود کرده، بسیار لازم است.

در عنوان کتاب نام معماری آورده شده که تقریباً بی‌سابقه است، و البته حاکی از این امر که در این کتاب مطالب مربوط به معماری به وسعت و ژرفای بیشتری نسبت به کتاب‌های معمول تاریخ هنر - مورد بحث و تحلیل است بی‌تردید در این توجه و تأکید مؤثر بوده است. اما علت این توجه و تأکید این است که در اکثر کتاب‌های تاریخ عصومی هنر یا آن‌ها که در اختیار مؤلف حاضر بوده‌اند، مطالب مربوط به معماری بیش از اندازه خلاصه، مبهم و گاه سطحی هستند. در بعضی موارد حتی مطالب مربوط به جنبه‌های فنی معماری از بعضی نظرها مخلوط است - نکته‌ای که به برخی ترجمه نوشته‌های مربوط به معماری سرایت کرده و این نقص را آشکارتر ساخته است. در طول تاریخ، بسیاری از معماران بزرگ صاحب رساله بوده‌اند؛ یعنی اساس فکری خود را درباره معماری با کلمات نیز بیان کرده‌اند. ویتروویوس و ویله لدوک دو مثال تاریخی در این مورد هستند. پیش‌آهنگان معماری مدرن نیز صاحب کتاب و رساله هستند - کتاب‌های لکربوزیه و رایت از همه مشهورترند؛ اما در روزگار معاصر معماران نیز به تحریر تاریخ معماری پرداخته‌اند. از این جمله‌اند هیلبر زایمر با کتابش تحت عنوان معماری معاصر، بنه‌وله با کتابش درباره تاریخ معماری مدرن - و در سال‌های اخیر - چارلز جنکز با کتاب‌های متعدّدش درباره دگرگونی‌های معماری پس از سال‌های شصت. گیدئین نیز که فضا، زمان، معماری وی در توصیف و تحلیل معماری مدرن اکنون جنبه کلاسیک یافته است، تحلیل معماری مدرن اکنون جنبه کلاسیک یافته است، اگر چه معمار نبود، اما قبل از روی آوردن به تاریخ هنر و معماری، تحصیلات نخستینش در رشته ساختمان بود و کاملاً از نکات فنی معماری آگاه، به علاوه، به عنوان دبیر کنگره جهانی معماران مدرن CIAM و در تدریس و معاشرت‌های خصوصی مدام با معماران مجالست داشت.

هر یک از این کتاب‌ها ممکن است محاسن خود را داشته باشد و یا از کوتاهی‌هایی بری نباشد و بر اساس نقطه نظر خاص مؤلف خود به رشته تحریر آمده باشد. اما یک نکته درباره همه آن‌ها صادق است و آن این که مطالب آن‌ها حکایت از عدم اطلاع کافی مؤلف از کیفیات و ویژگی‌های معماری نمی‌کند.

در کتاب حاضر، به معماری توجه خاص شده است و مؤلف کوشیده است با دیدی معمارانه به چریانات و رویدادهای

معماری در طول تاریخ بنگرد و آن‌ها را از همین دید تشریح کند و به نقد آن‌ها پردازد.

ایرانی بودن مؤلف باید این کتاب را از کیفیتی دیگر نیز برخوردار کرده باشد. مؤلف مغرب‌زمینی چون در مرحله نخست روی سخنش با مردم سرزمین خویش است به شرح جزئیاتی می‌پردازد که محتملاً خواننده مغرب‌زمینی ممکن است مشتاق شنیدن آن باشد، ولی خواننده فارسی‌زبان اشتیاقی به شنیدن آن نداشته باشد؛ حتی ممکن است وی را خسته کند و نسبت به تعقیب مطالب کتاب رغبت را از او بگیرد. ما در این کتاب از ذکر این جزئیات در گذشته‌ایم و توجه خود را معطوف نکات اساسی ساخته‌ایم. البته این کار همواره میسر نبوده است. به علاوه طرز بیان پاره‌ای از مطالب در زبان‌های اروپایی، از جمله انگلیسی، فرانسه، آلمانی و ایتالیایی، چنان که طبیعی است با طرز بیان همان مطالب در فارسی متفاوت است و ترجمه هر چقدر خوب و استادانه باشد، گاه نمی‌تواند بر این سد طرز بیان دو زبان متفاوت فائق شود و از این نظر تألیف به جای ترجمه می‌تواند به روشنی بحث - که گاه چندان هم ساده نیست - کمک کند.

چنان که خواهید دید این کتاب در شش فصل تدوین شده است. فصل نخست: عصر کهن، فصل دوم: قرون وسطی، فصل سوم: دوره رنسانس، فصل چهارم: ادوار بارک و رکوکو، فصل پنجم: هنر و معماری ایران از آغاز سده هفتم تا اواخر دوره قاجار، فصل ششم: دوره جدید. در تقسیم‌بندی این فصول دوره‌ها بیشتر مورد نظر بوده‌اند تا موضوعاتی که درباره آن‌ها بحث شده است. نظر به تأکیدی که بر هنر و معماری ایران داشته‌ایم، یک فصل تمام را به این مهم اختصاص داده‌ایم و به علاوه، اگر این دوره را فقط با توجه به زمان نام می‌نهادیم و نامی از ایران نمی‌بردیم، مطلب مبهم می‌ماند و ناگزیر اشتباه پیش می‌آمد.

شش فصل کتاب، هر یک به چند بخش تقسیم شده و این کتاب مجموعاً دارای بیست و سه بخش می‌باشد، - در این تقسیم‌بندی نیز، جز در یکی دو مورد، بیشتر دوره‌های مورد نظر بوده‌اند تا موضوعات. دلیل این امر یکی این بوده که همه دوره‌ها نامی خاص ندارند و دیگر آن که در غیر این صورت موضوعات

محدودیت می‌یافت و مراد ما که از آغاز کوشیده‌ایم با دیدی بسیط به پژوهش پردازیم بر نمی‌آمد.

بدین ترتیب، مطالعه و بحث خود را از آغاز هنر شروع کردیم و آن را با مطالعه و بحث درباره هنر معاصر پایان داده‌ایم. در مورد هنر و معماری معاصر ایران - با آن که فعالیت در این زمینه قابل توجه و چشمگیر است - سخنی نگفته‌ایم. در عرصه تاریخ بحث بی‌طرفانه درباره هر دوره به فاصله زمانی بیشتر نیاز دارد، - ما هنوز چنین فاصله‌ای با دوره معاصر هنر و معماری ایران نداریم و هر بحثی ممکن بود به غرض‌ورزی و جانب‌گیری تعبیر شود. بحث و نقد ما درباره هنر معاصر جهان که اکثراً با مشاهده مستقیم مؤلف صورت گرفته است باید گرایش‌های معاصر هنر و معماری ایران را تا اندازه‌ای روشن کند. احتمال جانب‌گیری در نقد آثار خارجی کمتر است!

در پژوهشی که متجاوز از هفت سال به درازا کشید و سرانجام به صورت کتاب حاضر در متجاوز از ۸۰۰ صفحه در آمد فرصت به دست نیامد، هنر همه جهان را مورد مطالعه قرار دهیم؛ از این رو مباحث کتاب محدود به ایران، خاورمیانه، مصر و مغرب زمین است. بحث درباره هنر و معماری خاور دور، هنر افریقا و امریکا قبل از ورود سپیدپوستان به این قاره، نیاز به کتاب یا کتاب‌های دیگری دارد که امیدواریم به تشویق هنردوستان و همت پژوهشگران توانا در آینده صورت پذیرد.

روشن است که در کتابی که موضوعش بدین اندازه وسعت دارد نمی‌توان به تفصیل همه مطالب و موضوعات را مورد بحث قرار داد. مراد از تألیف کتاب‌هایی چون کتاب حاضر اساساً این است که خوانندگان و دانش‌پژوهان با رویدادهایی که در چندین قرن صورت پذیرفته آشنایی پیدا کنند و اگر نسبت به موضوعی راغب به کسب اطلاعات بیشتر و نظرات دیگر بودند به کتاب‌هایی که هر یک در زمینه‌ای خاص نگارش یافته مراجعه کنند. در مورد کتاب‌های اخیر نیز امید ما این است که دانشمندان و پژوهشگران ایرانی به تحریر و تألیف کتاب‌هایی که هر یک از مباحث آن به طور کلی مورد بحث این کتاب قرار گرفته دست زنند.

این پیش‌گفتار را با جمله‌ای پایان می‌دهیم که بیانگر مراد ما از تحریر و تألیف این کتاب بوده است و آن این که کتاب حاضر نخستین گام در راهی است که گشودن آن به دلایل بسیار ضرورت فراوان دارد و امید آن که انگیزه‌ای برای پژوهش‌های بیشتر و بهتر در همین زمینه شود.

منوچهر مزینی

تابستان ۱۳۷۵

www.ketab.ir

فصل نخست عصر کهن

بخش یکم

۱۷

آغاز هنر

ویژگی‌های هنر پیش از تاریخ

بخش دوم

۲۹

هنر خاور نزدیک در عصر کهن

بین‌النهرین

سومری‌ها و هنر ایشان

معماری

تندیسگری

نقاشی و کتبه‌کاری

هنر آسوری

معماری

تندیسگری و نقش برجسته

بخش سوم

۴۹

هنر ایران، پیش از تاریخ و دوره هخامنشیان

هنر پیش از تاریخ

آثار سفالی شوش

آثار برنزی لرستان

هنر هخامنشیان

سابقه تاریخی

معماری

تندیسگری و نقش برجسته

بخش چهارم

۶۳

هنر مصر

معماری

اهرام

معابد

نقاشی و نقش برجسته

تندیسگری

بخش پنجم

۸۳

هنر اژه و هنر یونان

هنر اژه

هنر جزیره کرت یا هنر مینسی

هنر میسنایی

هنر یونان

ظورف سفالی و نقوش آن

تندیسگری

معماری

بخش ششم

۱۱۵

هنر اتروسک و هنر روم

هنر اتروسک

تندیسگری

نقاشی

معماری

هنر روم

تندیسگری و نقش برجسته

نقاشی

معماری

بخش هفتم

۱۴۱

هنر ایران

قرن چهارم ق.م. تا قرن هفتم میلادی

معماری

تندیسگری و نقش برجسته

بخش هشتم

۱۵۷

هنر و معماری بیزانس

ملاحظات کلی

سرچشمه‌های هنر بیزانس

معماری

تندیسگری

نقاشی

فصل دوم قرون وسطی

بخش نهم

۱۷۷

هنری که رمانسک خوانده شده است

ملاحظات کلی

معماری

تندیسگری

معماری	
بخش دهم	۲۰۹

هنر و معماری گتیک	
معماری	
معماری گتیک در فرانسه	
معماری گتیک در انگلستان	
معماری گتیک در آلمان	
معماری گتیک در ایتالیا	
تندیسگری	
نقاشی	

فصل سوم دوره رنسانس

بخش یازدهم	۲۳۷
------------	-----

نقاشی در ایتالیا بیش از رنسانس	
مکتب نقاشی سیین و دوچودی بوئینسایا	
مکتب نقاشی فلرانس و جتو دی بُتدته	
هنرمندان دیگر	

بخش دوازدهم

	۲۵۱
--	-----

رنسانس در ایتالیا	
در سده‌های یازدهم و شانزدهم	
رنسانس نخستین	
معماری	
نقاشی	
تندیسگری	
رنسانس والا	
معماری	
نظم فضای خارجی در معماری	
رنسانس	
نقاشان مکتب ونیز	

بخش سیزدهم

	۳۱۱
--	-----

مانریسم و گرایش‌های اواخر سده شانزدهم	
نقاشی	
تندیسگری	
معماری	

بخش چهاردهم

	۳۲۱
--	-----

هنر و معماری کشورهای شمالی اروپا	
----------------------------------	--

در سده‌های پانزدهم و شانزدهم	
فلاندر، سده پانزدهم	
آلمان و فرانسه، سده پانزدهم	
آلمان، سده شانزدهم	
ندرلندز، سده شانزدهم	

فصل چهارم دوره باروک و رُکوکو

بخش پانزدهم	۳۴۷
-------------	-----

هنر و معماری باروک	
بارک در ایتالیا	
معماری	
تندیسگری	

نقاشی

بارک در فلاندر، هلند و اسپانیا	
هلند	
اسپانیا	
بارک در فرانسه	
نقاشی	
معماری و تندیسگری	

بخش شانزدهم

	۳۹۳
--	-----

هنر و معماری رُکوکو	
---------------------	--

فصل پنجم هنر و معماری ایران از آغاز سده هفتم تا اواخر دوره قاجار

معماری و هنر دوره اسلامی

بخش هفدهم	۴۰۱
-----------	-----

معماری ایران از آغاز سده هفتم تا پایان سده شازدهم	
معماری در زمان مغولیان و سلجوقیان	
صفویان	

بخش هجدهم

	۴۳۱
--	-----

نقاشی ایران از آغاز سده هفتم تا پایان سده شانزدهم	
---	--

بخش نوزدهم

	۴۴۳
--	-----

نقاشی و معماری ایران از حدود سده هفدهم تا اواخر دوره قاجار	
ویژگی‌های نقاشی دوره قاجاریه	
پایداری کیفیات هنر ایران	
معماری	
ساختمان‌های دوره قاجار	

فصل ششم دوره جدید

۴۵۹

بخش بیستم

نقاشی و تندیسگری اروپا از اواخر سده هجدهم تا پایان سده نوزدهم

نئوکلاسیک

انگیزه‌های تمایلات جدید در هنر

رمانتیسم

رئالیسم

امپرسیونیسم

مکتب با بیژن

پس از امپرسیونیسم

۵۰۹

بخش بیست و یکم

معماری مغرب زمین در سده نوزدهم و بیستم

تطور معماری جدید در اروپا

تنفر از صنعت و سبک‌سازی

پیروزی صنعت و تأثیر آن بر معماری

نهضت هنرها و کارهای دستی

اصالت ساختار در معماری

نهضت هنر نو

سی بیه‌شین در اتریش

نهضت هنر نو در آلمان، ورک بوند

امریکا و تطور معماری جدید

مکتب معماری شیکاگو

۵۵۷

بخش بیست و دوم

نقاشی و تندیسگری مغرب زمین در قرن بیستم

نیمه اول قرن بیستم

فویسم و اکسپرسیونیسم

فویسم-اکسپرسیونیسم در آلمان

نهضت کوبیسم

مشتقات کوبیسم

فوتوریسم در ایتالیا

سوپر ماتیسیم در روسیه

دادائیسم

سوررالیسم

نیمه دوم قرن بیستم

اکسپرسیونیسم تجریدی یا نقاشی کنشی

تندیسگری اواخر قرن نوزدهم و قرن بیستم

سابقه تاریخی

قرن بیستم

فوتوریسم

کنستروکتیویسم

دادائیسم

۶۱۹

بخش بیست و سوم

معماری مغرب زمین در سال‌های اخیر

مخالفت‌ها با معماری مدرن از کی و از کجا برخاست

پیشگامان گرایش‌های تازه

گرایش‌های عمده معماری امروز

آن چه لیت مدرنیسم، پُست مدرنیسم، دکنستروکتیویسم

خوانده شده است